

KONEC „PIVA A SENDVIČŮ“. ODBORY V BRITSKÉ POLITICE DEVADESÁTÝCH LET 20. STOLETÍ¹

Karel Pučelík²

1. Úvod

Tato studie si klade za cíl objasnit ztrátu vlivného postavení odborových svazů ve vrcholné britské politice v průběhu devadesátých let 20. století. Velká Británie tradičně patřila k zemím s vyvinutou strukturou odborových organizací a z jejich řad se také nezměnila rekrutovaly výrazné politické osobnosti, zejména Labouristické strany. Svazy postupem času stále více ovlivňovaly i politická témata. Vysoká organizovanost dělnictva i provázanost špiček svazů s politikou ale nevyhnutelně vyvolávaly i konflikty. V průběhu let 1945–1979 vliv odborů spolu s rostoucí rolí státu v ekonomice zesílil, přičemž jejich působení mělo znaky fungování nátlakových skupin. Ne náhodou zlidověly v britských médiích časté návštěvy vedoucích odborářů u předsedů vlád a jednání o politice vlády jako „setkání u piva a sendvičů“.

V osmdesátých letech 20. století se striktně odmítavým přístupem k odborovým svazům proslavila konzervativní premiérka Margaret Thatcherová. Její vztah s odbory však byl do značné míry jen pokračováním probíhajícího konfliktu, nikoliv konečným řešením situace. Tento text se zabývá právě činností vlád nástupců Thatcherové, tedy konzervativního kabinetu Johna Majora a první vlády labouristy Tonyho Blaira. John Major mohl svým kompromisnějším jednáním ukončit vyhrčenou politiku konfliktů a najít možný způsob mírové koexistence obou znesvářených stran. V případě vlády Tonyho Blaira zase muselo dojít k revizi tradiční labouristické politiky, která byla k odborům mnohdy více než vstřícná, a to ke škodě strany i ekonomiky. S Blairovou koncepcí New Labour ale nemohla proodborová politika dohromady fungovat. Na těchto dvou vládách tedy záleželo, zda thatcherismus v odborové politice přetrvá nebo bude nahrazen novou koncepcí.

¹ Studie vznikla v rámci projektu Studentské grantové soutěže SGS-2021-026, řešeného na Katedře historických věd FF ZČU.

² Autor je doktorandem na KHV FF Západočeské univerzity v Plzni.

2. Odbory na sklonku 20. století

Během sedmdesátých let 20. století se z vedoucích odborových svazů staly mocné organizace, které různými způsoby ovlivňovaly hospodářskou politiku státu, Chris Howell připomíná tripartitní jednání a exkluzivní přístup k Labouristické straně.³ V roce 1979 se mezi členy odborů řadilo na 13,3 milionu Britů, tedy největší počet v historii, a pod kolektivními smlouvami bylo sjednáváno 85 procent platů a mezd.⁴ Činnost odborářů dokázala nejednou britský průmysl omezit až paralyzovat, a to nejen poměrně častými stávkami a protesty. Jako vrchol problematické spolupráce mezi výkonnou mocí a odborovými svazy může být považována „zima nespokojenosti“. Situace na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let ale ukázala, že tehdejší konzultace a hledání kompromisů při tvorbě průmyslové legislativy nejsou efektivní a nadále možné.⁵ Přestože odboroví předáci byli častými hosty na Downing Street a premiéři i ministři s nimi konzultovali řadu politických návrhů, docházelo stále ke střetům, protestům a stávkám.

Margaret Thatcherová odmítala jednání vlády s odbory o politických otázkách, jako to bylo běžné po uplynulá tři desetiletí. Jejím cílem bylo, aby se průmysl řídil v maximální možné míře tržními principy.⁶ Zaměstnanci samozřejmě měli mít svá práva, do budoucna ale mělo jít o práva striktně individuální, nikoliv kolektivní, prosazovaná špičkami svazů. Výraznými úpravami pracovně-právního charakteru byly zejména *Employment Act*, který byl projednáván a novelizován celkem čtyřikrát, naposledy v roce 1990, a v neposlední řadě také *Trade Union Act* z roku 1984.⁷ Konzervativci chtěli podle svých slov fungování odborů demokratizovat. Argumentovali přitom tím, že vedení svazů si poslušnost svých členů vynucuje různými hrozbami, a tedy že odboroví předáci nepředkládají skutečné požadavky širokého členstva jejich organizace.⁸

Politický vliv odborů kvůli vládním reformám ve druhé polovině osmdesátých let výrazně klesal. To se projevovalo i na klesajícím trendu počtu členů jednotlivých organizací. Dobrým ilustrativním příkladem byl dříve vlivný

³ HOWELL, Chris: *Trade Unions and the State*. London 2005, s. 122.

⁴ Tamtéž.

⁵ Příkladem jsou stávky z let 1974, 1979 nebo 1984.

⁶ EVANS, Eric: *Thatcher and Thatcherism*. London 2018, s. 40.

⁷ DOREY, Peter: *No Return to "Beer and Sandwiches": Industrial Relations and Employment Policies Reform*. In: DOREY, Peter (ed.): *The Major Premiership: Politics and Policies under John Major, 1990–97*. Basingstoke 1999, s. 179.

⁸ *1983 Conservative Party General Election Manifesto*. 1983. In: <http://www.conservativemaniesto.com/1983/1983-conservative-manifesto.shtml>. [cit. 23. 3. 2021].

Transport and General Workers Union, který ještě v roce 1979 měl ve svých řadách dva miliony členů, o deset let později sdružoval pouze 1,3 milionu dělníků.⁹

Vlády devadesátých let tedy předstupovaly před odborové svazy, které měly za posledních několik desetiletí nejmenší sílu. Za dědictví thatcherismu v pracovně-právní rovině lze považovat tři nejdůležitější teze: důraz na individuální práva zaměstnanců a omezení kolektivních práv organizací, konec ekonomiku poškozujících stávek a v neposlední řadě snížení politického vlivu odborářů na tvorbu hospodářské politiky.

3. Konzervativní strana a odbory

Samotná osobnost nového premiéra Johna Majora zavdávala vzniku spekulacím, že nový lídr není obvyklým představitelem Konzervativní strany z období thatcherovské neoliberální revoluce. Svým politickým profilem mezi absolventy výběrových škol příliš nezapadal.¹⁰ Volba nového lídra tak mohla vypovědět mnohé o dalším vývoji. V procesu výběru nástupce Margaret Thatcherové totiž neměl žádný z politiků rozhodující podporu a konzervativní poslanci si nevybrali Majora s nadšením, nýbrž se jednalo spíše o pracně vyjednaný konsenzus. Kompromisní volba nekontroverzního a příliš nevyhraněného – a ani známého – ministra financí měla straně pomoci uzdravit rány způsobené dlouhodobým rozdělením.¹¹ S nadsázkou by se ale dalo říct, že šlo spíše o volbu toho nejméně nevhodného kandidáta. Značná část kabinetu a prakticky celý konzervativní poslanecký klub zůstal ve stejném složení jako za premiérství Thatcherové,¹² a tak se nedalo očekávat, že se politické klima nějak výrazně promění. Mnozí komentátoři přesto vkládali do Majora naděje na zmírnění kontroverzních politik nebo zlepšení vztahu mezi vládou a odborovými svazy.¹³ John Major opravdu mohl mít při vstupu do funkce takové reformní plány, ovšem ty mu mohli zkomplikovat ostatní ministři, z nichž někteří stále hájili ostře thatcherovský kurs. Rozdělení vlivu ve straně na-

⁹ DOREY, P.: c. d., s. 180 an.

¹⁰ Vyrostl v rodině náležící ke střední třídě, nevystudoval žádnou univerzitu a také poznal, co znamená být nezaměstnaný. Vzdělávací systém opustil už v patnácti letech a začal se živit různými způsoby, třeba za volantem autobusu. I přesto měl ale při vstupu do vysoké politiky za sebou úspěšnou kariéru v bankovníctví. Nabyté dovednosti ho poté dovedly až do čela ministerstva financí.

¹¹ REITAN, Earl Aaron: *The Thatcher Revolution: Margaret Thatcher, John Major, Tony Blair, and the Transformation of Modern Britain, 1979–2001*. London 2003, s. 95.

¹² Ta navíc zůstávala řadovou poslankyní a nadále se vyjadřovala k Majorově politice a stále ovlivňovala řadu svých stoupenců.

¹³ BALE, Tim: *The Conservatives since 1945: the Drivers of Party Change*. London 2012, s. 268.

víc bylo ještě složitější. Vycházelo totiž z tradičního systému, který ze dvou hlavních stran v Británii znemožňuje vytvoření ideového monolitu, jenž by měl alespoň na většinu politických otázek stejný názor. Kevin Hickson ve své studii dělí tehdejší konzervativce na čtyři hlavní ideové proudy.¹⁴ Tradiční konzervativci byli stoupenci osvědčených pořádků a institucí. Novou pravici, která byla plodem neoliberální revoluce, reprezentovali v sedmdesátých letech následovníci Keitha Josepha a Margaret Thatcherové. Třetí skupinu tvořili takzvaní „One Nation“ – národní konzervativci, již za pomoci zjevného paternalismu a umírněného nacionalismu apelovali na jednotu národa a kteří se snažili občany nerozdělovat na žádné sociální ani jiné skupiny. Nepříliš často se i v odborné literatuře mluví o poměrně vlivné skupině centristů, kteří po jistou dobu Thatcherovou pragmaticky podporovali především díky schopnosti vyhrávat volby.¹⁵ Paradoxně tato skupina, ač nebyla pro novinové titulky příliš atraktivní, tvořila velké procento všech členů.¹⁶ Majora lze jen stěží přiřadit pouze do jedné ze zmíněných skupin, zdál se ale být vhodným kompromisem všech čtyř frakcí. Díky absenci rozdělování sociálních vrstev a vztahu k sociálnímu státu měl blízko samozřejmě k „One Nation“ skupině. Pragmatismus zase byl předpokladem spolupráce s početnými centristy, v ekonomické rovině se pak blížil thatcheristům.¹⁷

S různými názorovými proudy musel jistě počítat každý lídr v historii, ale Majorova strana byla navíc po více než deseti letech ve vládě rozpolcená.¹⁸ Takové podmínky nejsou právě dobrým počátečním kapitálem pro zavádění velkých reforem.

4. Přístup vlády Johna Majora

Revize fungování odborových svazů rozhodně nelze považovat za hlavní linii Majorova působení, jelikož hlavní díl práce odvedli jeho předchůdci, a jeho vláda tak nemusela čelit velkému počtu krizí a střetů. Mohla totiž spoléhat na již přijatou legislativu, která případné akce odborů minimalizovala. Michael Howard, který měl ve vládě na starost politiku zaměstnanosti, se

¹⁴ HICKSON Kevin: *John Major and the Evolution of British Conservatism*. In: HICKSON, Kevin – WILLIAMS, Ben (ed.): *John Major: An Unsuccessful Prime Minister? Reappraising John Major*. London 2017, s. 38.

¹⁵ Tamtéž, s. 43.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ EVANS, E.: c. d., s. 149 an.

¹⁸ MAJOR, John: *The Autobiography*. London 2002, s. 202.

dokonce nechal slyšet, že reforma fungování odborových svazů byla již v roce 1990 kompletní.¹⁹

Když John Major nastupoval do funkce po Margaret Thatcherové, část společnosti očekávala, že jeho vláda nekompromisní přístup změni a že začne hledat s odbory přijatelný konsenzus. Hned v prvních dnech ale musela uznat, že tato očekávání nebyla zcela na místě.²⁰ Naopak, poměrně nevstřícný přístup Majorovým vládám vydržel po celá dvě volební období, ještě v úvodu volebního programu z roku 1997 konzervativci poměrně tvrdě obviňovali „přespráši mocné odbory“, že dostaly Británii „na kolena“.²¹

Nejen politika vůči odborovým svazům navazovala na působení Margaret Thatcherové. Michael Hill uvádí, že vláda Johna Majora v oblasti zaměstnanosti pokračovala ve sledování zejména výše výdajů na sociální zabezpečení a že prosazovala konzervativní přístup k aktivní politice zaměstnanosti.²² V některých pracovně-právních reformách byl Major dokonce ještě neoblomnější, jako například při změnách vyplácení podpory v nezaměstnanosti.²³ Hill ovšem potvrzuje, že jednou z příčin byl i fakt, že tehdejšími vlivnými ministry financí i sociálních věcí byli thatcheristé Michael Portillo, respektive Peter Lilley a že výše zmíněná koncepce nebyla jen Majorovým dilem.²⁴

Vláda nepředložila v době svého vládnutí příliš návrhů, které by pracovně-právní vztahy v průmyslu měnily. Patrně nejdůležitějším z nich byl *Trade Union Reform and Employment Rights Act* z roku 1993.²⁵ Předloha vedla k dalšímu omezení činnosti svazů a hlavně zrušila minimální mzdy stanovené pro průmyslové sektory, jež stanovovaly komise *Wage Councils* – ty ostatně poté z britského hospodářství také zmizely.²⁶

Major se za dobu svého působení v čele vlády musel vypořádat pouze s několika málo protesty, z nichž nejvýraznější byly dva. První následoval po zveřejnění úmyslu privatizovat hlubinně doly ve střední Anglii, který ve výsledku

¹⁹ TAYLOR, Andrew: *Industrial Relations*. In: HICKSON, Kevin – WILLIAMS, Ben (ed.): John Major: An Unsuccessful Prime Minister? Reappraising John Major. London 2017, s. 166.

²⁰ BALE, T.: c. d., 268 an.

²¹ 1997 Conservative Party General Election Manifesto. In: <http://www.conservativemanifesto.com/1997/1997-conservative-manifesto.shtml> [cit. 23. 3. 2021].

²² HILL, Michael. *Rolling Back the (Welfare) State: The Majors Governments and Social Security Reform*. In: DOREY, Peter (ed.). *The Major Premiership: Politics and Policies under John Major, 1990–97*. Basingstoke 1999, s. 176.

²³ Konkrétně například *Job-seekers Allowance*.

²⁴ HILL M.: c. d., s. 178 an.

²⁵ *Trade Union Reform and Employment Rights Act*. In: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1993/19/contents> [cit. 2021–11–22].

²⁶ TAYLOR, A.: c. d., s. 172 an.

skončil jejich uzavřením a tisíce horníků tehdy přišly o práci. Druhý nastal v roce 1996 těsně před koncem konzervativní vlády. Vážnost stávky ovšem dokazuje i fakt, že byla nazývána jako „zima nespokojenosti II“. Stávkovali tehdy zaměstnanci pošt, liverpoolských doků nebo londýnského metra. Ani Major se stejně jako Thatcherová příliš nesnažil s vůdci protestů vyjednat, a tak nejdůležitějším výsledkem celé akce byla ztráta monopolu státní pošty na dodávky zásilek.²⁷

Význam odborů v průmyslu za působení konzervativních vlád Johna Majora vytrvale klesal a s tímto trendem korespondoval i počet členů v odborových organizacích.²⁸ Klesající vliv svazů rovněž ovlivnil počet stávek, a tedy i ztracených pracovních dnů, který vyjma roku 1996 (kdy se odehrála výše zmíněná „zima nespokojenosti II“) výrazně poklesl.²⁹

Byla tedy zaměstnanecká politika Johna Majora vůbec v něčem inovativní? Tendence ke změně přístupu v politice zaměstnanosti i v jednání s odbory se ukazovala zejména ve změně vyjadřování. Majorova rétorika byla o poznání mírnější než projevy jeho předchůdkyně, mírnost se však nepřetvřila ve větší měřítko do konkrétních opatření a zákonů. Do formování hospodářské politiky vlády samozřejmě zasahoval i politický boj v Majorově straně, a nelze jednoduše říct, nakolik byl vnitrostranickými boji premiér svázán a kolik reformních myšlenek se díky složitému politickému prostředí nepodařilo nakonec uvést do praxe.

5. Labouristé a odbory

Labouristická strana³⁰ vznikla na počátku dvacátého století z nepříliš politicky rozdrobeného dělnického hnutí – a hlavně odborových organizací, což do značné míry určovalo charakter labouristické politiky a její nejdůležitější zájmy.³¹ Od počátků měly odborové svazy ve straně vliv na personální složení strany a mnohé vedoucí postavy se rekrutovaly z jejich řad.³²

---

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Viz tabulka na konci textu.

²⁹ TAYLOR, A.: c. d., 175 an.

³⁰ Tehdy ještě jako Labour Representation Committee.

³¹ Ti, kteří se socialistických myšlenek a radikalismu v Dolní sněmovně obávali, si mohli oddychnout. THORPE, Andrew: *A History of the British Labour Party*. Basingstoke 2008, s. 62.

³² WRIGLEY Chris. *Trade Unionists and the Labour Party in Britain: the Bedrock of Success*. Revue Française de Civilisation Britannique, 15, 2009, č. 2, s. 59–72. In: <https://journals.openedition.org/rfcb/1138> [cit. 23. 3. 2021].

Dostupné z: <https://journals.openedition.org/rfcb/1138#authors>.

Vliv v průběhu století zesiloval a zeslaboval, ale nikdy nevymizel docela, přičemž byl uplatňován převážně prostřednictvím takzvaných „přičleněných odborových svazů“,³³ jejichž členové prakticky byli součástí strany, aniž by nutně museli vlastnit stranickou legitimaci. Tito odboráři ovšem nehlasovali jako jednotlivci a ostatní řádní členové Labouristické strany každý sám za sebe, nýbrž každá organizace disponovala balíkem blokových hlasů svých členů. Soubor odborářských hlasů měl obrovskou sílu, například ve volbě předsedy na začátku osmdesátých let 20. století tvořil 40 procent celkového elektorátu.³⁴ Bez podpory odborů bylo prakticky nemožné zaujmout post stranického lídra. Legitimní otázkou je, zda vedení odborů opravdu tlumočilo názory svých členů, nebo je pouze využívalo k prosazování své politiky.

Labouristický program navíc po téměř celé minulé století stál na ideových principech přijatých ve dvacátých letech 20. století.³⁵ Zvláště zástupci levého křídla strany a přičleněné odbory na těchto mnohdy archaických požadavcích neústupně trvali, přestože se stále více jednalo spíše o symboly, které bylo takřka nemožné realizovat. Hlasy volající po revizi programu se samozřejmě také objevovaly. V této souvislosti je třeba zmínit především Hugha Gaitskella, jenž posun blíže ke středu politického spektra nedotáhl kvůli své předčasné smrti do konce.³⁶ Diskuse o proměně programu ale nabraly na síle po „zimě nespokojenosti“ v roce 1979. Potřebu změny programu i celkového obrazu si žádal fakt, že strana nebyla schopna získat ve třech následujících volbách obstojný výsledek. Naprosto neaktuálnímu programu z roku 1983, který byl dílem hlavně stranické krajní levice Tonyho Benna, se s nadsázkou dokonce říkalo „nejdelší dopis na rozloučenou“.³⁷ K některým změnám došlo za vedení Neilla Kinnocka,³⁸ ovšem strana nebyla zcela jednotná, změny nebyly dostatečné a volební výsledek v roce 1992 na konzervativce opět nestačil.³⁹ Labouristé stále působili jako „Tax and Spend“ uskupení.⁴⁰

Po těchto prohraných volbách Fabiánská společnost, která byla se stranou dlouhodobě spřízněna, nechala vypracovat studii, aby zjistila, co pro veřejnost představuje překážku k volbě labouristů. Z výsledků bylo patrné, že to byl prá-

³³ Affiliated Trade Unions.

³⁴ BARLOW, Keith: *The Labour Movement in Britain from Thatcher to Blair*. London 2012, s. 222.

³⁵ Dobrým příkladem byl Článek IV stranických stanov, na jehož základě labouristé požadovali společné vlastnictví výrobních prostředků. Zrušen byl až v roce 1995.

³⁶ JONES, Tudor: *Remaking the Labour Party: from Gaitskell to Blair*. New York 1996, s. 47.

³⁷ WASSON, Ellis Archer: *Dějiny moderní Británie: od roku 1714 po dnešek*. Praha 2010, s. 359.

³⁸ THORPE, A.: c. d., s. 280 an.

³⁹ EVANS, E.: c. d., s. 156 an.

⁴⁰ CAWOOD, Ian: *Britain in the Twentieth Century*. London 2003, s. 369.

vě neaktuální ekonomický program, jenž nerefletoval požadavky moderních voličů. Ti se obávali právě radikalitu programu a přílišného důrazu na roli státu v ekonomice a další socialistické teze.⁴¹

Velkou změnu po desetiletích zaběhnuté praxe znamenal až nástup skotského právníka a politika Johna Smithe do čela strany. Ten po svém zvolení přišel s novým principem obecně nazývaným „One Member-One Vote“,⁴² který znamenal výrazné omezení neproporčních blokových hlasů přidružených odborů a jenž měl posunout vnitrostranické volby k větší demokratičnosti a transparentnosti.⁴³ Právě tento krok znamenal zásadní průlom v modernizaci Labouristické strany. Další reformátoři mohli být za tuto změnu Smithovi vděční, neboť jim značně usnadnil práci – a nepřímou také umožnil jejich samotné zvolení do vedoucích funkcí.

Cílem skotského politika ovšem nebyla změna směřování strany od základů, nýbrž spíše jeho revize a přiblížení k moderním kontinentálním sociálním demokraciím.⁴⁴ Postupoval poměrně opatrně a kladl velký důraz na diskusi a jednotu. Své myšlenky navíc ani kvůli nečekanému úmrtí v roce 1994 do konce nedotáhl.⁴⁵ Jeho krátká epizoda ovšem vytvořila prostor pro mladou generaci politiků, kteří podstatnou revizi programu vnímali jako absolutní nutnost.⁴⁶

6. Přístup vlády Tonyho Blaira

Labouristická strana byla spojena s odbory mnohem více než její konzervativní konkurent, a tak Blairova New Labour bezpodmínečně musela na jejich oslabenou roli reagovat. Klíčovým faktorem, který byl nutný k tomu, aby celá ekonomická koncepce Labouristické strany měla naději na úspěch, bylo omezení vlivu odborů nejen na personální složení strany, ale hlavně na formování programu v oblasti hospodářské politiky. Silná pozice odborů z Fotových či Kinnockových let se s hospodářskými návrhy New Labour dala skloubit jen těžko.

Blairovo odhodlání mělo dvě roviny. V první řadě, ještě v době pobytu v opozici, musel omezit vliv odborů na program a běžné fungování strany,

⁴¹ RADICE, Giles: *Trio: inside the Blair, Brown, Mandelson project*. London 2010, s. 65.

⁴² BARLOW, K.: c. d., s. 222 an.

⁴³ RADICE, G.: c. d., s. 68 an.

⁴⁴ Tamtéž, s. 63.

⁴⁵ Tamtéž, s. 68.

⁴⁶ Do této skupiny patřil také stínový ministr vnitra Tony Blair, ovšem za logického nástupce Smithe v čele Labouristické strany byl považován spíše stínový ministr financí Gordon Brown. THORPE, A.: c. d., s. 243.

další kapitolou bylo působení ve vládě při tvorbě legislativy. Nové vedení strany považovalo dusivé sepětí s odbory za charakteristiku, která se pojila se „starou“ labouristickou praxí a jež se ji pokusila zcela vymýtit. Blair se v tomto ohledu vyjadřoval na labouristu ostrým tónem s tím, že si labouristé nenechají od žádných třetích subjektů diktovat, jakou politiku mají prosazovat.⁴⁷ Příhodnou půdu pro větší změnu připravil při své modernizaci již John Smith, Blair si proto mohl dovolit být k odborům kritický, což by v sedmdesátých i osmdesátých letech 20. století bylo nemyslitelné.

Že nebude nadále možné Labouristickou stranu spojovat s odbory, bylo patrné už z volebního programu z roku 1997.⁴⁸ Důležité bylo veřejnost ujistit, že se doba před rokem 1979 nevrátí a že se nebude hospodářská politika tvořit na ulicích či odborových sjezdech nebo u pověstného piva a sendvičů. Ve vítězném programu nenajdeme ani výrazné vymezení proti zákonům, které odbory omezovaly, ale stojí v něm poměrně vágní formulace, že labouristé spolupráci s odbory postaví na nových a moderních základech.⁴⁹ Svazy však mohly přinejlepším očekávat, že případná vláda bude brát jejich stanoviska vážně, ale jen těžko počítat s nějakými laskavostmi. Své návrhy Blairovi labouristé směřovali spíše do oblasti individuálních práv zaměstnanců, nechtěli navrátit kolektivní práva svazům jako celkům.⁵⁰ Podobným důrazem na jednotlivce se při prosazování zákonů zaštiťovali i konzervativci. V tomto ohledu se tvrzení Davida Edgertona, že New Labour byla dítětem éry thatcherismu, nezdá nijak nadnesené.⁵¹ Koncepce labouristů přitom nechtěla odbory odstranit z veřejného života a také je na rozdíl od konzervativců nepasovala do démonické role původců problémů britské ekonomiky.

Avšak i podle politických dokumentů i vyjádření mnohých historiků a komentátorů nebyla destabilizační role svazů výhodná ani pro ně samotné, minimálně kvůli pošramocené pověsti. Andrew Thorpe tvrdí, že labouristé si rovněž uvědomovali, že radikální kroky konzervativních vlád „bránily odborům dělat takové věci, které jim v očích veřejnosti snižovaly popularitu“.⁵²

⁴⁷ TAYLOR, Robert: *New Labour, New Capitalism*. In: SELDON, Anthony: *Blair's Britain 1997–2007*. Cambridge 2007, s. 219.

⁴⁸ *New Labour because Britain deserves better: Labour Manifesto 1997*. In: <http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1997/1997-labour-manifesto.shtml> [cit. 23. 3. 2021].

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ BLAIR, Tony: *Moje cesta*. Praha 2011, s. 107.

⁵¹ EDGERTON, David: *The Rise and Fall of the British Nation. A Twentieth Century History*. London 2018, s. 506.

⁵² THORPE, A.: c. d., s. 231 an.

Po vyhraných volbách v roce 1997 začala nová labouristická vláda převtělovat výše zmíněné teze do konkrétních politik. Prvotním signálem, že je hospodářská politika opravdu bude sledovat, byl i fakt, že Blair po celých prvních šest měsíců v nové funkci odmítal přijmout špičky *Trade Union Congress* k oficiálnímu jednání. Nelze ovšem říct, že by vláda nechtěla mít s odbory co do činění, ovšem zřetelně zmizela výsadní role, již se těšily u posledních labouristických kabinetů.⁵³ Labouristická vláda o nových možnostech fungování jednala s odborářskými organizacemi *Confederation of British Industry* a *Trade Union Congress*. Pohybovala se na tenkém ledu, těžko by si totiž udržela pověst vlády vstřícné k byznysu, kdyby byla k odborům benevolentní. Otevřený konflikt si ale také nemohla dovolit, ať už kvůli politické podpoře nebo finančním darům. Ty však již nebyly pro stranické finance zásadní, protože je nahrazovaly dary právě od velkých společností.⁵⁴

Vláda hned v prvních dnech stáhla zákaz působení odborů ve zpravodajské službě *Government Communications Headquarters*, který zavedla Thatcherová s odkazem na národní bezpečnost.⁵⁵ Zákony regulující činnost svazů, které přijal parlament na základě návrhů vlád Margaret Thatcherové, ovšem zůstaly v platnosti bez výraznějších změn.⁵⁶ Funkce nátlakové skupiny měla být odborům nadále zapovězena, praktiky ze sedmdesátých a osmdesátých let 20. století zůstaly mimo zákon – zvláště pak picketing (agitace před branami podniků a přesvědčování kolegů, aby zanechali práce) a secondary actions („solidární stávky“, podpora jiné stávkující organizace v jiném podniku).⁵⁷ Vláda také chtěla zabránit tomu, aby odbory diskriminovaly své členy, již nehlasovali v souladu s názorem vedení. Zavedení anonymních hlasování mělo zamezit tomu, aby zaměstnanci jen ze strachu z odvety podporovali stanoviska vedení. Nově bylo ale rovněž nelegální, aby zaměstnavatel diskriminoval své stávkující zaměstnance.⁵⁸

Odbory tedy měly plnit svou úlohu v moderní ekonomice, napomáhat zlepšování efektivity a zaměstnaneckých vztahů, stát měl zase vytvořit pro

⁵³ BLACK, Jeremy: *A History of Britain: 1945 to Brexit*. Bloomington 2017, s. 173.

⁵⁴ Jedním z donátorů byl i lord David Sainsbury, majitel sítě stejnojmenných supermarketů. Viz EDGERTON, D.: c. d., s. 504 an.

⁵⁵ BARLOW, Keith: *The Labour Movement in Britain from Thatcher to Blair*. London 2012, s. 228.

⁵⁶ EDGERTON, D.: c. d., s. 510 an.

⁵⁷ BROWN, William: *International Review: Industrial Relations in Britain under New Labour, 1997–2010: A Post Mortem*. Journal of Industrial Relations, 53, 2011, č. 3, s. 406.

⁵⁸ Tamtéž.

řešení problémů vhodný právní rámec.⁵⁹ Vymezení proti konzervativní zaměstnanecké politice ze strany labouristů ale nezaznělo. Změna přístupu vlády k odborům není patrná ani z dostupných statistik. I v průběhu prvního Blairova období tak pokračoval trend poklesu členů.⁶⁰

Na druhou stranu určité zlepšení pozice tehdy konstatovali i odboráři, předseda TUC John Monks například uvedl: „Nebylo to perfektní, ale situace byla mnohem lepší než za vlády Konzervativní strany.“⁶¹ Změnu je možné výrazněji pozorovat ve způsobu komunikace a na formální úrovni. Rétorika vůči odborům se od Majorových časů skutečně ještě zmírnila. Labouristická strana měla o určitou revizi zaměstnanecké politiky zájem, nástroje ke změně ale volila jiné, než tomu bylo v nedávné historii. Blairova vláda například jako první v Británii zavedla na celonárodní úrovni minimální mzdu.⁶² Tento krok korespondoval se závazkem vytvoření stejných startovních pozic pro všechny občany.

8. Vývoj struktury hospodářství

Politické prostředí mělo na pozici odborů výrazný vliv, ale nelze ho považovat za jediný důvod úpadku odborů ve Velké Británii. Svou roli také hrál vývoj ekonomiky. Tradiční struktura, kde prim hrál těžký průmysl, se totiž měnila na hospodářství, v němž byly stále důležitější služby. Právě v těžkém průmyslu ale odbory rekrutovaly velké množství svých členů.⁶³ Pro ilustraci: v roce 1979 pracovalo v britských továrnách 7,3 milionu lidí, ale v roce 1997 jen 4,1 milionu, naopak ve službách za stejné časové období počet zaměstnanců vzrostl z 6,2 milionu na 7,5 milionu.⁶⁴ V hornictví, které za poslední dvě dekády minulého století prošlo vlnou změn, zavírání podniků a privatizací, byl pak pokles ještě markantnější. V roce 1979 v dolech pracovalo 235 000 lidí, v roce 2003 pouhých 2600.⁶⁵

⁵⁹ FAIRBROTHER, Peter – STEWART, Paul: *The Dilemmas of Social Partnership and Union Organization: Questions for British Trade Unions*. In: FAIRBROTHER, Peter – YATES, Charlotte (ed.): *Trade Unions in Renewal: A Comparative Study*. London 2003, s. 161.

⁶⁰ Viz tabulku.

⁶¹ TAYLOR, Robert: *New Labour, New Capitalism*. In: SELDON, Anthony: *Blair's Britain 1997–2007*. Cambridge 2007, s. 228.

⁶² EDGERTON, D.: c. d., s. 510 an.

⁶³ Tamtéž, s. 498.

⁶⁴ LLOYD, Trevor: *Empire, Welfare State, Europe*. Oxford 2002, s. 530.

⁶⁵ WRIGLEY, Chris: *Trade Unions, Rise and Decline*. In: CARNEVALI, Francesca – STRANGE, Julie Marie (ed.): *20th Century Britain, Economic, Cultural and Social Change*. London 2007, s. 284.

Pochopitelně se musel změnit i charakter odborového hnutí, protože dělení na modré a bílé límečky přestávalo dávat smysl, přičemž začala posilovat střední třída.⁶⁶ Typickým odborářem mohl být po většinu dvacátého století například průmyslový dělník nebo horník, ale do devadesátých let vzrost počet nemanuálně pracujících členů, struktura se také klonila více ve prospěch zaměstnanců ve veřejném sektoru.⁶⁷ Odbory musely na změny v ekonomice reagovat, již nemohly být seskupením dělníků Ernesta Bevina ani militantním hornickým hnutím Arthura Scargilla.⁶⁸ K prosazování svých požadavků pak volili i jiné, více umírněné prostředky, a v neposlední řadě musely hledat cesty k partnerství se stranou zaměstnavatelů.⁶⁹

Tabulka: Vývoj počtu členů odborových svazů a ztracených dnů ve stávkách

Rok	Členstvo (v tisících)	Ztracené dny (v milionech)
1986	10 598	1,9
1987	10 480	3,5
1988	10 387	3,7
1989	10 044	4,1
1990	9 810	1,9
1991	9 489	0,8
1992	8 929	0,5
1993	8 666	0,6
1994	8 231	0,3
1995	8 031	0,4
1996	7 938	1,3
1997	7 801	0,2
1998	7 852	0,3
1999–2000	7 898	0,2

Zdroje: Department for Business, Energy & Industrial Strategy: Trade union statistics 2019. In: <https://www.gov.uk/government/statistics/trade-union-statistics-2019> [cit.23. 3. 2021].

Office For National Statistics: Labour disputes in the UK: 2018. In: <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/workplacedisputesandworkingconditions/articles/labourdisputes/2018> [cit.23. 3. 2021].

⁶⁶ EDGERTON, D.: *c. d.*, s. 498 an.

⁶⁷ Tamtéž, s. 499.

⁶⁸ Scargill navíc stranu opustil po zrušení článku IV.

⁶⁹ FAIRBROTHER, P. – STEWART, P.: *c. d.*, s. 161 an.

9. Závěr

Text této studie byl věnován vývoji fungování odborových svazů ve Velké Británii na konci dvacátého století. Téma je to důležité, protože vztahy mezi vládou a odbory dlouhodobě ovlivňovaly hospodářství i politickou situaci, přičemž několikrát zapříčinily i střídání politických garnitur v Downing Street. Ekonomické keynesiánství dalo do rukou odborářů argumenty a posléze i vliv, který postupně vzrostl i v neformální politickou moc. Ukončení tohoto systému byl jedním z hlavních cílů, jež si předsevzala konzervativní premiérka Margaret Thatcherová, která toto dědictví politického poválečného konsenzu pokládala za škodlivé pro britskou ekonomiku i společnost.

V době nástupu dalšího konzervativce Johna Majora do funkce premiéra již byla reforma fungování odborů v pokročilém stádiu, ale mnozí komentátoři viděli v novém předsedovi vlády naději na zlepšení vztahů mezi vládou a odbory. Thatcherová totiž často volila konfrontační přístup, kdežto Major byl umírněnějším typem politika. Vzhledem k tomu, že osmdesátá léta 20. století proběhla ve znamení legislativní smršti vůči odborům, již nebyly svazy tak silnými a obávanými hráči. I zájem o členství v nich postupem času ochlazoval. John Major se i proto nemusel vypořádávat s velkými konflikty jako jeho předchůdkyně.

Očekávání změn zásadního charakteru se ovšem ve velké míře rozcházel s realitou. Major v ekonomických otázkách zastával podobná stanoviska jako Thatcherová, odlišoval se spíše v přístupu k sociální politice. Pracovně-právní zákonodárství navíc rozhodně nebylo středobodem agendy Majorova kabinetu. Legislativa, kterou vláda přijala, vedla minimálně ke konsolidaci thatcherismu v pracovně-právním systému. Navazovala na přesun důrazu z kolektivních práv zaměstnanců na individuální rovinu. Na druhou stranu se zmírnila tvrdost rétoriky. Odbory nicméně nadále zůstávaly verbálními nepřáteli konzervativců, kteří je i v Majorově éře až přehnaně obviňovali za ekonomické problémy země.

Labouristé měli v průběhu devadesátých let 20. století opačný problém, protože jejich strana vyrostla na základech aktivit odborových organizací, a ty na ni měly pochopitelně velký vliv i nadále, a to jak ideový, tak i finanční. Sepětí s odbory trvalo až do poslední dekády dvacátého století, kdy byli do funkce lídrů strany zvoleni reformě smýšlející John Smith a především Tony Blair, jenž přišel s novou koncepcí vstřícnější k byznysu, která ani nebyla s ekonomickým thatcherismem ve výrazném kontrastu. Podmínkou fungování jeho New Labour bylo omezení vlivu odborových předáků na personální obsazení strany, její financování i na tvorbu hospodářské politiky. Důležité kroky bylo nutné udělat už před volbami.

Ve funkci premiéra se Blair vůči odborům postavil poměrně zásadově. Pochopitelně si nemohl dovolit vystupovat vůči svazům tak rezolutně jako jeho předchůdci Thatcherová nebo Major, neboť mu odbory poskytovaly politický kapitál a menší, i když ne zcela zanedbatelnou část stranického rozpočtu. O návratu do problematické doby před rokem 1979, jež byla plná střetů, stávek a výpadků elektriny, nemohla být řeč. Podle Blairových vyjádření si navíc byl vědom nutnosti kroků, které v osmdesátých letech provedla Margaret Thatcherová; omezení moci odborů bylo nutné pro zvýšení konkurenceschopnosti britského hospodářství.

New Labour se předchozími konzervativními kabinetu shodovala na důležitosti individuálních práv zaměstnanců a odporu ke kritizovaným praktikám odborů (*picketing, secondary actions*). Ačkoli Blair a jeho první kabinet nebyl proti fungování odborových svazů jako takových, většina zákonů přijatých konzervativními vládami Margaret Thatcherové a Johna Majora zůstala i za působení labouristů v platnosti jen s malými úpravami.

Dokladem o jisté kontinuitě vlád osmdesátých a devadesátých let 20. století jsou i statistiky sledující počty členů odborových organizací, které po celé období vytrvale klesaly. Stejně tak ve prospěch konsolidace vztahů mezi státem a odbory hovoří i snižující se počty ztracených dnů ve stávkách a protestech. Je třeba ještě dodat, že se na tento proces nelze dívat jen prizmatem politických rozhodnutí, ale je nutné zahrnout i pohled na ekonomický vývoj. Změny postavení odborových svazů je také jedním z produktů z posunu ekonomického těžiště z průmyslu směrem ke službám.

RESUMÉ

KONEC „PIVA A SENDVIČŮ“.

ODBORY V BRITSKÉ POLITICE DEVADESÁTÝCH LET 20. STOLETÍ

Tato studie je věnována vývoji politiky upravující fungování odborových svazů ve Velké Británii v devadesátých letech 20. století. Autor analyzuje přístupy vlád Johna Majora a Tonyho Blaira. V případě Majorova konzervativního kabinetu sleduje převážně návaznost na politiku předchozí premiérky Margaret Thatcherové, která kladla důraz na přesun kolektivních práv svazů na jejich jednotlivé členy a omezení stávek a protestů. Naopak Tony Blair měl za úkol nastavit vztahy mezi odborovými svazy a Labouristickou stranou na nových základech. Odbory totiž měly mezi labouristy tradičně velký vliv, ale tato praxe s konceptem New Labour vstřícným k soukromému sektoru

nemohla fungovat dohromady. Po vstupu do vlády se také strana musela vyrovnat s dědictvím ekonomického thatcherismu. Autor ale také konstatuje, že nelze veškeré viny či zásluhy za změny fungování britských odborů připisovat jen politické sféře, ale je třeba sledovat i vývoj ekonomiky, zejména pak posilování sektoru služeb, na který museli odboráři reagovat.

Klíčová slova: Velká Británie, odbory, thatcherismus, New Labour, John Major, Tony Blair, ekonomika

SUMMARY

*THE END OF "BEER AND SANDWICHES":
TRADE UNIONS IN BRITISH POLITICS OF THE 1990S*

The study addresses the development of politics related to the functioning of trade unions in Great Britain in the 1990s. The author analyses the approaches taken by the governments of John Major and Tony Blair. With regard to Major's conservative administration, the study primarily analyses its link to the policies of the previous Prime Minister, Margaret Thatcher, who emphasised a transfer of collective rights from unions to their individual members and restrictions on strikes and protests. In contrast, Tony Blair's objective was to establish the relationship between trade unions and the Labour Party on a new basis, since trade unions traditionally had a major influence on the Labour Party, although this practice and the concept of New Labour, friendly to the private sector, could not work simultaneously. Having taken the governance, the party also had to deal with the heritage of economic Thatcherism. However, as the author remarks, all the blame or merit related to changes in the functioning of British trade unions cannot only be attributed to the political sector. It is also important to take into account the development of the economy, particularly the strengthening of the service sector, which had to be dealt with by trade unions.

Keywords: Great Britain, Trade unions, Thatcherism, New Labour, John Major, Tony Blair, Economy

Ing. Karel Pučelík
Vejpnická 16
318 00 Plzeň
e-mail: pucelik@khv.zcu.cz